«Magtymguly, sözüm gysga – şerhi köp…» -3

Category: Goşgular,Kitapcy,Magtymgulyny öwreniş,Sözler
написано kitapcy | 22 января, 2025
«Magtymguly, sözüm gysga – şerhi köp…» -3

"Bärpa boldy bu dünýa" diýen şygrynda bolsa:

Kadyr Allah gudratyndan ýaranlar,
Käp nundan bärpaboldy, ýaranlar.
Hulk eýledi iki mahy-lakany,
Anyň öwşadyndan doldy bu dünýä.

Allah Tebarek we Tagalanyň gudratyndan, "kün" diýende, dünýa bärpa bolýar, ýagny döreýär. Ikinji beýtde bolsa, "Iki mahy-lakany" diýmegi, Adam Ata bilen How ene barada aýdýar. "Anyň öwladyndan doldy" diýýäni – şol wagtky hulk bolan, ýagny dörän adamlar, Adam Ata bilen How eneden önüp-ösen adamlardygyny ägä edýär. "Meňzär hökümli" atly eserinde şeýle setirler bar:

Göwünler köşgünde hyýalyň kany,
Öwlady-aheňgere meňzär hökümli.

Ilki bilen adamzadyň göwün tagtynyň gaty belentde we ýokary derejededigini aýdyň bildirýär. Emma "öwlady-aheňgere tutýar. Ahengeriň özi Dawut pygamberdir. Ogly, ýagny öwlady bolsa Süleýman pygamber bolmaly. Bu ýerde "Süleýman pygamberiň hökmüne meňzär" diýmegi, onuň hokmüniň gaty güýçli we geçmişde aýdanlary birkemsiz bolýandygyny düşündirýär. Emma ahenger barada "Hezreti Dawudyň huzur şägirdi, alty müň alty ýüz ahenger geçdi" diýen goşgusy hem bar. (Kasasy-Kuran, 318-nji sah.)

Käşf edip ylmy lädäni, ähli yrfan eýledi,
Bihabar dillerini seýri-äşgär etgin, Rebbim jelil.

We ýene: "Bab Hakdan käşf olmuşdur bu esrar" Akyldar Pyragynyň

ýokarky eserinde "Käşf edip ylymy lädäni ähli yrfan eýlegil" diýip arzyw etmegi, Hudaý Tebarak we Tagalanyň ýanynda eden dogasy makbul bolup, lädän ylmy berilmegi ähtimal. Magtymguly işan solar ýaly öz makamyna salgylanyp aýdan gazallary az däl. Galyberse-de, ýaradan Alla ähli syrlary aşgär edip, özüne ýakyn bendeleriniň ýüreklerine guýýar. Aýry bir eserinde: "Aryflar sorarlar ýüz gamy gördüm" diýmegi magrypat eýelerine degişlidir. Akyldaryň magrypat diýmegi, Hudaý Tagalanyň magrypatyny bir ýatan gara derýä meňzedip, özüniň hem şol magrypatdan paýynyň bardygyny belläp geçýär.

Ine, "Çykyp oturmuş" atly gazalynda şeýle degerli setirler bar:

Gows äre barabar bir kimse ýokdur,
Terki-dünýä bolup, çykyp oturmuş.

Öwlüýäleriň ýokary makamyna "gows" diýilýär, "kutuh" diýilýär. "Gows" bir, oňa ýagny onuň makamynda hiç kim bolmaly däl. Elbetde, Öwlüýäleriň makamlary mertebe ýüzünde bolýar. Öwlüýäleriň aňrybaş makamyna, mertebesine "gows" diýilýär.
"Gows" aýrylmaly däl, hemişe bolup durmaly. Ondan aşagyndaka "owtad" (ol dört bolmaly), ondan pesdäkä "ahýar" diýýärler. Olar ýedi bolmaly. Ondan aşaky derejä "Bädälän" diýilýär. Olar kyrk bolmaly. Ondan aşakysyna "nojäba" diýilýär. Olar hem ýetmiş bolmaly ondan pesdäkä "nogäba" diýýärler. Olar üç ýüz bolmaly.
Umuman, öwlüýäleriň ýeri kemelmeli däl, ýeri dolmaly. Öwlüýäler, umuman, Hudaýa aşyk bolup, terki-dünýälikde on iki süňküni we nazarlaryny diňe Hudaý Tagalaga dikip oturandygyny eserlerinde gaýtalaýar.

Ýedilenji gör, "nogäba" diýr biliň,
Üç ýüz ärdi, söze bir gulak salyň,
Üç ýüz altmyş alty erenler salyň,
Her gününe birni geýip oturmyş.

Ilkinji setirde nogäbalaryň sany üç ýüz ärden ybaratdygyny

duýduryar. Ikinji setirde onuň "üç ýüz altmyş alty erenler" diýip görkezmegi şeýle düşündirmek mümkin. Aýdylyşyna görä, şol wagt üç ýüz altmyş alty welileriň ebedilik mekany Türkmenistanyň Köneürgenç diýilýän ýerinde bolmaly. Galyberse-de, "Üç ýüz altmyş pir mekany Barsaň Hasar dagyndadyr" diýýän ýeri hem bar:

Hyzr seýran eder gudrat älemin,
Musa okar hakykatyň kelamyn,
Ýedi gün altmyş Taňry salamyn,
Kutub-al-äktap atly betnamy gördüm.

Ilki setiri düşnükli, emma gep ikinji setirinde. Bu hem özüni "Kutup" saýýan adam bolsa bolaýmaly. "Başi gerekdir" atly şygrynda şeýle setirlere duş gelýäris:

Bir musulman gaçsa iki kapyrdan,
Kellesine saňsar daşy gerekdir.

Elbetde, eseriň öz gelşinden hem aňmak kyn däl, bir sagdyn musulman adam hiç haçan gorkup, iki sany kapyrdan gaçmaly däl. Eger gaçaýsa, ol hökman uly günä degişli bolýandygyny nygtaýar.
Bu şygrynda bolsa:

Derwüş ýerde, derýada, gökde adydyr,
Derwüşe tagn eden, lagny-Hudadyr.

''Doňuz derýa neýlär, it üýrüp Aýa" diýmegi, derwüşi ýerde derýaga we gökde Aýa meňzedýär. Ol doňuz derýa gireni bilen, derýany haram edip bilmejegini, it hem Aýa üýreni bilen Aýa nogsan ýetirip bilmejegini nygtaýar. Çünki Öwlüýäler-terki-dünýä. Olaryň ýalançy dünýäge düýpgöter höwesi bolman, diňe Hudaý Tagalaga aşyk adamlar bolup, elmydam ýaradan Allahyň gözleginde bolmaly. Ýene Magtymguly işanyň "Däldir bu dünýa" diýen eserinde:

Magrypdan Maşryga dünýänyň ýüzi,
Diýmäň, bize mäglum däldir bu dünýä.

Abady, haraby, derýasy, düzi,
Yüz kyrk alty müň agaç ýoldur bu dünýä.

Öwlüýälere magryp bilen ara ölçegini bilmeklik, Hudaý Tagala miýesser etse, kyn iş bolmaly däl. Çünki öwlüýälere Hudaý Tebärek we Tagala, bir ýyllyk ýoly göz açyp-ýumýançaň gidip gelmäge mümkinçilik berýär. Bu ýerde Magtymguly işanyň magryp bilen Maşrygyň ara ölçegine göz ýetirip aýtmagynda ýöne adam däldigini aňmak bolýar. Çünki bu syrlara ýöne adam göz ýetirip bilemli däl.

Şahyr "Bolar sen" diýen şygrynda:

Alymlara uýşaň, açylar gözüň,
Jahyllara uýsaň, kör dek bolar sen.

"Göz açylmak" iman gözi, körlük – "gümralyk, iman körlügidir".

Ol "Ýüz ursaň" atly gazalynda şeýle diýýär:

Namarda ýüz ursaň işiň gaýyrmaz,
Itden süňk istän bir zat aýýrmaz,
Tilki özün günde bir hem doýurmaz,
Ýegdir aç hem bolsa, şire ýüz ursaň.

Ilki setiri düşnükli, elbetde itden süňk istäniň bilen alyp bolmajakdygy ýaly, namarda hem işiň düşeni bilen ýumşuňbitmejegini aňladyp, ikisiniň bir-birinden tapawudynyň ýokdugynybildirýär, ýagny äşgär edýär.

Emma ikinji setiri menzetme sözi, umuman şahyrlar goşgularynda tilkini namarda we şiri bolsa mertlere meňzedýär. Galyberse-de, hiç haçan ýüz namart bir merdiň ýerini tutup bimändir we tump bilmejegini hem (Magtymguly) açyklap durýar.
Şahyryň "Bizim saty" atly eserinde bolsa, şeýle gyzyklysetirlere duşgelýäris:

Gulzumy gyz sanyp, kyrkýol geçer men,
Eger ki, meýl etse ýar bizim sary.
Gadam ýerine ganat baglap uçar men,

Diýse dilber aşyk, ýör bizim sary.

Akyldar şygrynda "Dilber", "Ýar" we "Ýar senden" ýaly söz bilen diňe Hudaý Tagalaga ýüzlenip, Taňry Tagala maňa entek meýil bildirse, ýagny maňa tarap yşarat etse, ymgyr ýatan Gulzura deňizini tekiz elm aýasy ýaly saýyp, kyrk ýol geçjek hatda gadam ýerine ganat baglap uçup gitjekdigini, her bir kynçylykdan hem gaýra durmajagyny, özüniň Allahu Tagalaga bolan çäksiz söýgüsini berk nygtaýar.
Diwanyň "Pelegidir" atly şygrynda bolsa:

Taňry ýaratdy haýwany,
Behişt görmez magşar güni,
Sekiz haýwanyň mesgeni,
Diriler : jennet bulagydyr.

Ine, akyldar Pyragynyň jennete dahyl bolmaly diýen haýwanlaryňatlary bolsa şulardan ybarat:

Pygamberimiziň Biragy;
Bylkysyň hüthüti;
Süleýmanyň garynçgasy;
Ybraýym aleýhissalamyň tanasy;
Ysmaýyl aleýhissalamyň goçy;
Eshap Kähäpniň iti (Kasasy-Kuran, 381-nji sah.);

Salyh aleýhissalamyň düýesi;
Ýunus aleýhissalamyň balygy;
Üzeýriň eşegi;
Beni Israýylyň sygry;

"Döker boldnk ýaşymyz" diýen gazalynda, ine, şeýle sözlere duş gelýäris:

Hyzyr gezen çölde iller ýaýylsyn,
Ýurt binamyz kaýym bolsun, goýulsun.

Ilki beýdi watan, parahatçylyk, aman-aman bolsun diýmek. Ikinji beýdinde bolsa şeýle manynyň barlygyny aňmak bolýar:

Dört bina-imandan son yslamyň dört rükni bar. Ol namaz, roza, zekat, haç her bir binanyň dört diwarly bolmaly, eger onuň bir diwary kem bolsa, hökman ol nakys bolup, aýak üstünde durup bilmeli däl we ýa dört element -suw, ýel, toprak, ot ýa gyzgyn, sowuk, ýel, çyglylyk bolup biler.
Şahyr "Ekin geçdi" diýen eserinde şeýle ähmiýetli sözleri belläp geçýär:

Kubeýs dagynyň burnunda,
Oglun tapmady ornunda,
Ýunus balygyň garnynda,
"Äntä Subhan" okyp geçdi.

Akyldar Pyragynyň "Kubeýs dagy" diýip atlandyrany, ol Horasan welaýatynda ilki bina edilen daglaryň biri bolmaly. Soň Nuh tarapyndan "Hajyrul Aswady" Mekgäniň amanat gara daşy şol daga getirilip goýulýar. Allahu Tagalanyň buýrugy bilen şol amanaty Mekge, ýagny "Beýtullaha" gowşurmak üçin, Kubeýs dagy herekete gelip, ony Mekgä eltýär. Soň Kubeýs dagy şol mukaddes ýerde galmak üçin, Taňry Tagalaga mynajat edýär. Hudaý Tagala onuň dogasyny kabul edýär. Dag Mekgäniň kybla tarapynda galmaly bolýar (Magraj an-nebewi).
Şahyryň "Oglun tapmady ornunda" diýmeginiň, rowaýaty şeýle: Nuh aleýhissalam şol tupanda ogluna "nawa mün" diýip emr edende, ogly nawa münmän: "Men şol Kubeýis dagyna çykaryn" diýip, atasynyň aýdanyny etmän, heläk bolandygyny görkezýär. Ýunus pygamber hem balygyň garnyna düşüp, Hudaý Tagalaga doga-sena aýdyp halas boldy.
Ýene şol sahypada:

Hurma diläp hoşkagaçdan,
Nedalary geçdi arşdan,
Resulullah ol Kuraýşdan,
Köp jepalar görüp geçdi.

Hezieti Resul Ekrem (s) bir gün deň-duşlaryna "gury hurma agajyndan hurma getiriň" diýip iberýär. Ol gury hurma agajy bolsa pygamberimiziň mugjyzasyndan salymsagat geçmän, gögerip

ýapraklap hurma berýär. Ikinji setiri bolsa pygamberimiziň gören jebri-jepalaryny görkezýär.

"Semadabelli" atly şygrynda şeýle ähmiýetli setirlereduş gelýäris:

Nury-mähwäş guýaş atly habybym,
Adyň ser defterde lewade belli.
Ýedi asman dokuz pelek üstünde,
Beşer Resulynda zyýada belli.

"Habybym" diýip,Hezreti Resula (a) aýdylýar. Onuň "lewade belli" diýmegi lowhul-mahfuzda.

Hezreti resulyň mübärek ady tagtanyň owwal başynda "la ilähä illällahu, Muhammet Resul Allah" diýip ýazylandygyny açyk aýdýar, ýagny buşlaýar. Şahyr "Joşan günler, heý" diýen eserinde:

Gulluk eýläp kaýym hyzmatda durdy,
Melekler serinde aňa ýer berdi,
Adam sejdesinde täkäbbär urdy,
Azazylga towky düşen günler, heý!

Adam aleýhissalam Hudaý Tagalanyň gullugynda bolup, perişteler arasynda oňa orun berilýär. Taňry Tagalanyň permany bilen perişteler Adam aleýhissalamga sejde etdiler, emma melgun sejde etmedi. Onuň üçin "Towhy-lagnat" melgunyň boýnuna ilipdir. Onuň şükranasy üçin namazda sejdäniň gaýtalanmagy şondan galýar. (Kasasy Kuran, 19-njy sah.)
Şahyryň "Dert oldy" diýen dürdäne eserinde şeýle ýangynly setirleri görýäris:

Tugunym tur bolyp gaçdy seýýatdan,
Göwre gamdan doldy, ýürek hem otdan,
Gorkaram ýar bizi çykarar ýatdan,
Aýry ýerde mesgen tutdy, ýurt oldy.

Goşgudaky "Tugun" sözi guş bolmaly, "tur" hemwagşy çöl guşy.

Göräýmäge: "Ekdi guşum wagşy guşa öwrülip, elimden gaçdy" diýýän ýaly. Emma ol bu ýerde öz kalbyny bir el guşa meňzedýär. Ol: "El guşum wagşy guşa öwrülip erkimden çykarmyka diýip howp edýärin". Ýagny, "Hudaý Tagalanyň yşky we muhubbeti ýüregimde jaýlaşman, ýaly, ýagny Allahy unudaýmaýyn diýip, gorky edýärin" diýýär. Ol Özüniň ýaradan Allaha yhlasynyň çäksiz köpdügini duýdurýar. "Gorkaram ýar bizi çykarar ýatdan" diýmegi: "Faz kuruny äzkurku", ýagny "Allahu Tagala, meni zikr etseňiz, men sizi ýatlaryn" diýýär.
Ýene "Düşdiler" atly eserinde:

Harut, Marut atly iki perişte,
Babyl guýusynda çaýa düşdiler

-diýen setirler bar.
Ir döwürde "Harut we Marut" atly iki perişte ynsanlaryň ýerde gaty asyçylyk edýändiklerini dile getirip aýyplapdyrlar. Hudaý Tagala bu iki periştä aýdýar: "Eger siz hem ýer ýüzündäki adamlar ýaly şähwet berlip dünýä inderilseňiz olardan hem ulurak asyçylyga ýüz urarsyňyz"diýýär. Olar: "Biz asyçylyk etmeris" diýip äht edipdirler. Soň Hudaý Tagalanyň permany bilen olar dünýä inderilýärler. Bu iki perişte dünýä inenson gatyazyp uly günälere sezewar bolýarlar. Emma "Soňky ökünjiň peýdasy ýok" diýlişi ýaly, olar öz eden etmeşlerine puşman edip, näme etjeklerini bilmeýärler. Olaryň eden etmişleri Hudaý Tagalaga aýan bolansoň, olara gaharlanyp aýdýar: "Size azaby haçan bereýin?! Şu dünýäde bereýinmi, ýa-da ahyrete galsynmy?" diýýär. Olar ýaradana ýalbaryp: "Şu dünýäde ber!" diýip doga edýärler.
Olar eden günäleri üçin Babyl guýusynda başaşak sallanyp goýulýarlar. Babyl Bagdadyň 160 kilometr gündogar günortasynda ýerleşen gadymy şäher bolmaly. Şahyryň "Näler boldy" diýen eserinde şeýle ähmiýetli setirlen görýäris:

Guşy ol ýerden götertdi,
Eltip gandylda oturtdy,
Ol guş özüni tebretdi,
Jemgy melaýikler boldy.

Bu setirlerde şeýle many bar. Pygamberimiziň ruhy guş suratda bolýar. Soň ol guş arşyň tekjelerinde oturdulýar. Hudaý Tagalanyň zikriniň haýbaty bilen derleýär. Onuň derinden perişteler bolýar. Ýene şol goşguda:

Ol nuruny guşa dönderdi,
Bir daragt üzre mündürdi,
Eýrandan salam gönderdi,
Derinden derýalar boldy.

Pygamberiň nury guş suratda edilip bir mekanda goýulýar. Ol hem Allaha zikredip, derläp, derinden derýalar bolandygy nygtalýar. Şahyryň "Şal tapsa" atly goşgusynda şeýle setirler bar:

Eýesine yhlas eden çyn merdan,
Ebrişom höwäsin etmez şal tapsa.

Magtymguly işanyň şygrynda "eýe" diýip getirmegi, öz asyl eýämiz Beýik Taňrydyr. Hudaýa aşyk adamlar hiç wagt pany dünýäniň malyna göz gyzdyrmaýar. Olar aryflar, mogarrablardyr. Aryflar terkidünýä bolup, diňe olaryň yhlasy asyl eýämiz bolan Beýik Taňra köpdügini düşündirýär.
"Ölüm" hakda şeýle setirler görýäris:

Ölümiň zulmuny boýnuna goýsaň,
Gorkusundan saralmazmy, solmazmy?
Bu şygyrdan şeýle magny almak mümkin:
Hudaý Tagala adamzadyň ölüm wagtyny açyklamandyr. Eger olaryň ölüm wagty belli bolsady, onda adamzat, aryf atamyzyň aýdyşy ýaly, ölüm wagty ýakynlaşdygyça uly gaýga galyp, gorkusyndan saralyp soljakdygy ep-äşgärdir. Şeýle halatda adamlaryň ählisi iş-güýçden el çekip, öýlerinde ýa mesjitlerde ölüm wagtyna garaşyp oturuberjekdikleri hökmandyr.
agtymgulynyň "Daglara" adyndaky eserinde şeýle sözler bilen duş gelýäris:

Dört sütün, her sütün otuz müň başly,
Otuz müň dahanly, otuz müň dişli,

Her dişi bar belent daglardan güýçli,
Her dişinden otuz müň zynjyr dakarlar.

Akyldar Pyragynyň "Dört sütün" diýip getirmegi, "Dört pasyl" (ýaz, tomus, güýz we gyş), "Otuz müň başly'' diýýäni – otuz gün, ýagny bir aý. "Otuz müň dişli" diýýäni bolsa, – gije-gündiz bolmagy mümkin.
Akyldar Pyragy "Atamyň" diýen eserinde şeýle setirler bar:

Görmesem söýlemen, oý bilen çendan,
Maksadyna ýeter, ýyglagan çyndan,
Ýarysy melekden, ýarysy jyndan,
Müjewürsiz bolmaz üsti atamyň –

diýip, ol şeýle syrdan habar berýär. Eger Döwletmämmediň mazaryna melekler, ýagny perişteler, jynlar garawulçylyk çekýän bolsalar, onuň atasynda gör nähili makam (dereje) we menzilet bar. Galyberse-de, onuň ogly Magtymguly işanyň hem ol syry bilip ýaýýanlygy üçin weliler jümlesinden saýylýandygyna ýekeje-de şübhelenmese bolar. Elbetde, ol öz dürdäne atasynyň makamyna (derejesine) salgylanyp: "Çeheltenden atama nazarym düşdi" diýip atasynyň makamyny görkezýär. Ine, akyldar, aşaky setirlerde şeýle ýangynly eser döredýär:

Aşyklar bagryndan bir nala çyksa,
Daglary elendir, daşy ýandyrar.

Hudaýa aşyk bolanlaryň ýüreklerinde nary-muhubbet bolmaly. Ol muhubbet söýgüsi, ol söýgüniň odunyň çogy we howrydowzahyň odundan hem güýçli bolmaly. Şol ilki girizen "edebi miras" adynda bolan eserimizde belläp geçişimiz ýaly, akyldar Pyragy öz eserlerini, köplenç, Kurandan, hadysdan alandygyny makullapdyk. Elbetde, aşakda onuň öz eserleri hem bu aýdanlarymyza doly güwä geçýar.

Magtymguly, sözlär kelam sözüne,
Kelamda gördügin sözlär dilimiz.

Külli işiniň beýany, Kurandadyr Kuranda.

Magtymguly okyp Kuran, Hudadan dilegil iman.

We emma "Bu derdi" diýen örän ähmiýetli eserinde şeýle möhüm meselelerden söz açýar:

Keşt eýledim, gezdim yşkyň dagynda,
Ne beladyr kimse çeker bu derdi,
Yşk dagyn asdylar gögüň boýnunda,
Gök titräp çeke bilmez bu derdi.

Akyldar Pyragynyň bu eseri "Nury-Muhammet", ýagny pygamberimiz Hezreti Muhammediň nury bolmaly. Onuň bu setirleri – nury-kamil Mustapa Sälli Allahu aleýhi wä Aläwäsälleme degislidir. Ol nuruň bir zerresini ýeriň göbegi bolan Käbe Motähhereniň içinden alypTesnim çeşmesiniň suwy bilen hamyr edip, soň behişt suwlaryna çümdürip hoşbu-oňat ysly edip, asmanyň tabekeleriň gatyna jilwe berip we ähli derýalara we külli äleme tarap geçirdiler. Ol bir ýyldyz kimin dogup, ýerden nury-mukaddes bolup göründi. Çünki tärkip şeýle bolansoň, kabyly-hazyne define we jöwher seminäni saklamak zerur bolupdy.
Ol genji-nefisi erkany-äleme, melek-u melkute arz etdiler. Ejram asmanynyň, ýerleriň we daglaryň we dereleriň we mowjudaty-aluýe we mäsnugaty-naklyýe hiç biri saklamaga kabul etmediler. Bu aýat bolsa şol hakda gelipdir: "Änää ardnäl ämäänätä alassämäwäti wälärd fa bäýnä an ýähmälnähaa wäşfaknä minha wä hämälähälinsan".

Ýok idi bar boldy, bir nury-peýda,
Mäzhur ol zadyň boldy huweýda.

diýip getirmegi muňa mysaldyr:

Ol "Han durar" atly şygrynda:

Bir gün ol günbatardan,
Belli meşhur han dörär.
Ýüzi mahy-taban dek,
Bilekleri gan durar.

"Belli meşhur", "Ýüzi mahy-taban" we "Beýlekileri bolsa, gan durar" diýmeginden Hezreti Mäti bolmagy mümkin. Ol indi döremeli we Deçjaly bolsa, aradan aýyrjakdygyny öz eserlerinde belleýär. Ine, bu barada akyldaryň bir goşgusy hem bar. Ol goşgy bolsa şeýle:

Ýa Mäti öňünden tuguny tiker,
Söweş eýläp, Deçjaly gyrsa gerekdir.

"Gerekdir" atly eserinde bolsa:

şol dagdan Deçjal närbana döner,
Ýaňy başdan diniň çyragy ýanar,
Medinede Isa asmandan iner,
Sap gurup meýdanda dursa gerekdir.

we ýene:

Isa, Mäti gelse adyldyr, zatdyr,
Ýajuj-mäjuj gelse zulmy heýhatdyr,
Gulagy ýerden süýrener bir ýowuz zatdyr,
Kap dagyny deşip gelse gerekdir.

Ýokaryda getirilen setirler, kyýamatdan nyşan diýen eserleri, olar kyýamat ýakynlarda dörejek wakalar bolmaly (Kasasy-Kuran, 376-njі sah.)

Şahyr "Boýlaryňa " diýen goşgusynda, şeýle ýazýar:

Züleýhadan galan zännar,
Bolsun hajat boýlaryňa.

"Zännar" sözi her bir okyjyny bilmeklige we öwrenmeklige gyzyklandyrsa gerek. Ol Ybraýym aleýhissalamdan galan ýadygär guşak bolmaly. Ol miras bolup arkama-arka, nesilme-nesil Ýakup aleýhissalama, onsoň Ýusup aleýhissalama galyp, ahyr soňy hem Züleýha galandygyny bildirýar. Elbetde, ol Züleýhadan hem beýlekilere ýadygär bolup galýar.
Pyragynyň "Dünýädir" atly eserinde şeýle dürdäne sözlerini görýäris:

Kime nesip etdi, ol aby-haýat,
Derdi aşa geler, bu jandan zyýat.

Bu setirlere şeýle düşündiriş bermek mümkin. Ilki bilen Hezret Hyzyr aleýhissalama yşarat edýär. Elbetde, aby-haýat suwdan içmeklik Hezreti Hyzyr aleýhissalama nesip bolupdyr. Ikinji beýtde onuň "Derdi aşa geler'' diýmegi, Hudaý Tagalany söýüp, onuň yşkynyň derdinden özüniň gije-gundiz bitakat bolandygynyň, onuň jemalyny ýüregi küýsäp ýörendegini aýdyň duýdurýar.
Indi bolsa, Magtymguly işanyň makamy we şahsyýeti hakda biraz durup geçmekçi. Şol ýokarda belläp geçişimiz ýaly, Magtymguly Pyragynyň aryf şahyrlygy barada ýekeje-de şübhelenmese bolar. Çünki onuň döreden dürdäne eserleri dolulygyna onuň aryf şahyrdygyna güwä geçýar. Başga bir dürdäne gazalynda:

Okudular, hak sözledim sözümi,
Segsen müň kelamy bilgil diýdiler.

Ýene "Oturmuş" diýen gazalynda:

Bular meni etdi özlerine hemra,
Ýanyk bagrym ýaşyn döküp oturmyş.

Şular ýaly özüniň makamyna salgylanyp, aryflar halaryna geçýändigi hakda aýdan gazallary az däl. Aýdylany "Bizim sary" diýen gazalynda: "Jemalyn arz etse bir bizim sary", "Diýdiler goluň ber bizim sary", "Diýdiler mert bolsaň ýör bizim sary", diýen setirleri hem tassyklaýar. Ol öz duýgularyny aşakdaky goşgularynda-da beýan edýar:

Eý, ýaranlar, ýyglamaýyn, neýläýin?
Yşk meni ýandyryp, ýakyp baradyr.

Ýene:

Bir ahwala duş boldum, gam hüjüm etdi öldürdi,
Bu işiň serişdesin, yşk okudyp bildirdi,
Jemal bir jilweberip, içim şowka doldurdy,

Sözlemäýin neýläýin, ýaranlar ýardy meni.

Şükür Haka, bizem bu ýola düşdük,
Geçirdim bir nije eýýamy gördüm.
Magrypatyn derýasyna ýüz urup,
Aryflar sorarlar ýüz gamy gördüm.

Bir makama duş boldum, pikir anda pikire batdy,
Jan onda jandan ötdi, eşiden gidip ýatdy,
Yşk guşun ýygyp, akyl mülkün dagytdy,
Talaňa berip aklym, diwana boldum imdi.

Ýatyrdym gaflatda gelip erenler,
Turgulha ýeriňden oýan diýdiler,
Gözüm açyp gördüm jümle-jahany,
Şo duran-da Şahymerdan diýdiler.

Magtymgulynyň: "Gözüm açyp jümle jahany" diýmegi: Kalp gözüni açmak, ýagny kalp bilen bütin jahany görmekligi aňladýar.

(dowamy bar)…

© Hajy Myratdurdy GAZY.

Magtymgulyny öwreniş